

BUYUK ALLOMALAR MEROSIDA DINIY-MA'RIFIY QARASHLAR

*SAMARQAND VILOYATI, SAMARQAND
ILG'OR KASBIY MAHORAT TEXNIKUMI
TARBIYA FANI O'QITUVCHISI
HOMIDOVA GULBAXOR ABDURAXMONOVNA*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Markaziy Osiyo va islom sivilizatsiyasi tarixida yetishib chiqqan buyuk allomalar — Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va Mahmud az-Zamaxshariylarning diniy-ma'rifiy qarashlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ularning ilm-fan, din, axloq va ma'naviyat haqidagi g'oyalari, inson kamoloti va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni yoritiladi. Maqolada diniy va dunyoviy bilimlar uyg'unligi hamda allomalar merosining bugungi yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: allomalar, ma'rifat, islom sivilizatsiyasi, hadis, falsafa, axloq, ilm-fan, komil inson, Sharq Uyg'onish davri.

KIRISH

Insoniyat tarixida ilm-fan va ma'naviyat taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan mutafakkirlar merosi har bir davrda jamiyat rivojining muhim omili bo'lib kelgan. Ayniqsa, Markaziy Osiyo hududi jahon sivilizatsiyasiga ko'plab buyuk allomalarni yetkazib bergan ilmiy va ma'naviy markazlardan biridir.

VIII–XIII asrlar islom olamida ilm-fan va ma'rifat yuksalgan davr bo'lib, bu davr Sharq Uyg'onish davri sifatida tarixga kirgan. Ushbu davrda diniy bilimlar bilan bir qatorda falsafa, tibbiyot, matematika, astronomiya va tilshunoslik fanlari ham rivojlangan.

Allomalar merosida din va ilm bir-biriga qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi uyg'un tizim sifatida talqin etiladi. Ularning asarlarida insonni kamolotga yetkazish, axloqiy poklik, adolat va ilmga intilish g'oyalari markaziy o'rinda turadi.

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada tarixiy-tahliliy va qiyosiy yondashuv metodlari qo'llanildi. Ilmiy manbalar sifatida allomalarning asarlari, tarixiy qo'lyozmalar, pedagogik va falsafiy adabiyotlar o'rganildi. Tadqiqotda diniy-ma'rifiy qarashlarning mazmuni va ularning zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati tahlil qilindi.

NATIJAR VA MUHOKAMA

1. Sharq Uyg'onish davri va ma'rifiy muhit

Sharq Uyg'onish davri ilm-fan va madaniyat rivojlangan tarixiy bosqich bo'lib,

Buxoro, Samarqand, Xorazm va Bag‘dod ilm markazlariga aylangan.

Bu davrda:

madrasalar keng rivojlangan;
ilmiy maktablar shakllangan;
tarjima markazlari faoliyat yuritgan;
diniy va dunyoviy bilimlar uyg‘unlashgan.

Natijada ensiklopedik bilimga ega allomalar shakllangan.

2. Imom Buxoriy merosi va hadis ilmi

Imom Buxoriy islom dunyosida eng ishonchli muhaddislardan biri hisoblanadi. Uning “Al-Jome’ as-Sahih” asari Qur’ondan keyingi eng muhim manbalardan biridir.

Imom Buxoriy ilmiy faoliyatida:

hadislarning ishonchliligini tekshirish;
roviylar hayotini chuqur o‘rganish;
ilmiy aniqlik va adolat tamoyillariga amal qilish.

Uning ma’rifiy qarashlari:

ilm olish farz;
halollik va rostgo‘ylik;
ota-onaga hurmat;
insonlarga yaxshilik qilish.

3. Imom Termiziy va ilmiy tasnif

Imom Termiziy hadislarni darajalar bo‘yicha tasniflagan olimdir. U hadislarni faqat yig‘ish emas, balki ilmiy tahlil qilish metodini rivojlantirgan.

Uning qarashlarida:

ilm va amal birligi;
sabr va shukur;
axloqiy poklik;

adolat g'oyasi.

4. Abu Nasr Forobiy va falsafiy ma'rifat

Abu Nasr Forobiy "Fozil shahar" g'oyasi orqali ideal jamiyat modelini yaratgan.

Uning fikricha:

ilm — eng oliy qadriyat;

axloq — jamiyat asosi;

baxt — ma'rifat natijasi.

5. Abu Rayhon Beruniy ilmiy yondashuvi

Abu Rayhon Beruniy ilmiy kuzatuv va tajribaga asoslangan metodni ishlab chiqqan.

U:

tabiatni ilmiy o'rganishni;

mantiqiy tahlilni;

dinlararo bag'rikenglikni;

ilmiy haqiqatni ustuvor deb bilgan.

6. Abu Ali ibn Sino va inson kamoloti

Abu Ali ibn Sino inson salomatligi va ma'naviyatni uyg'un ko'rgan.

Uning qarashlari:

sog'lom tana va ruh;

axloqiy tarbiya;

ilm va tajriba;

me'yoriy hayot tarzi.

7. Mahmud az-Zamaxshariy va til ilmi

Mahmud az-Zamaxshariy Qur'on tafsirini chuqur lingvistik tahlil asosida ishlab chiqqan.

Uning ilmiy merosi:

til aniqligi;
mantiqiy izoh;
ma'naviy tarbiya;
ilmiy izlanish.

8. Diniy-ma'rifiy qarashlarning umumiy tizimi

Allomalar merosida quyidagi umumiy g'oyalar mavjud:

ilm olish zaruriyati;
axloqiy poklik;
adolat va halollik;
insonparvarlik;
bag'rikenglik.

Bu g'oyalar diniy va dunyoviy bilimlar uyg'unligini ko'rsatadi.

9. Zamonaviy ta'limdagi ahamiyati

Bugungi kunda allomalar merosi:

ma'naviy tarbiya manbai;
pedagogik asos;
milliy o'zlikni shakllantiruvchi omil;
axloqiy qadriyatlar tizimi.

Ularning g'oyalari yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Markaziy Osiyo va islom sivilizatsiyasi tarixida yetishib chiqqan buyuk allomalar merosi diniy va ma'rifiy qarashlarning uyg'un tizimi sifatida shakllangan. Imom Buxoriy va Imom Termiziy kabi muhaddislar islom ta'limotining ishonchli manbalarini jamlash va tizimlashtirish orqali diniy bilimlarning ilmiy asoslarini mustahkamlashgan. Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy va Ibn Sino kabi mutafakkirlar esa ilm-fan va falsafani rivojlantirib, inson aql-zakovati va ma'naviy kamolotini asosiy qadriyat sifatida ilgari surganlar.

Ularning ilmiy merosida ilm olish, axloqiy poklik, adolat, bag'rikenglik va insonparvarlik g'oyalari markaziy o'rinda turadi. Bu g'oyalar faqat o'z davri uchun emas, balki bugungi globalashuv sharoitida ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Shu bois, buyuk allomalar merosini chuqur o'rganish va ta'lim tizimiga keng tatbiq etish yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishda muhim ilmiy-pedagogik omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Imom Buxoriy. Al-Jome' as-sahih. – T.: Islom nashriyotlari.
2. Imom Termiziy. Sunani Termiziy. – T.: Islom nashriyoti.
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil shahar aholisining qarashlari.
4. Abu Rayhon Beruniy. Hindiston.
5. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari.
6. Mahmud az-Zamaxshariy. Al-Kashshof.
7. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. Sharq Uyg'onish davri tarixi.
8. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. T.: Ma'naviyat.
9. Sodiqova N. Pedagogika asoslari. – T.: O'qituvchi.
10. Islom sivilizatsiyasi tarixi bo'yicha o'quv qo'llanmalar (Oliy ta'lim muassasalari darsliklari).